

ΝΕΑΙ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΛΕΞΙΚΟΝ LIDDELL-SCOTT-JONES¹

Ἐν λ. *ἐπανάσεις* ἀναγινώσκεται: «brandishing against, τῶν ὅπλων Th. 4. 126», ἐν δὲ λ. *κενός* I, 2: «ἡ διὰ *κενῆς ἐπανάσεις* τῶν ὅπλων, empty flourishing of arms Th. 4. 126». Τὰ δύο ἐνταῦθα ἐρμηνεύματα ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἐκ τοῦ Θουκυδίδου χωρίου, ἀλλ' ἐν τούτοις διαφέρουσιν, καθ' ὅσον ἐν τῷ δευτέρῳ δὲν ἀποδίδεται ἡ διὰ τοῦ «against» ἐν τῷ πρώτῳ ἐκφραζομένη ἔννοια. Ἡ διαφορὰ αὕτη εἶναι βεβαίως οὐχὶ βασικῇ, ὅμως οὐχὶ καὶ ἀναξία προσοχῆς.

Τὸ θουκυδίδειον χωρίον προέρχεται ἐκ δημηγορίας τοῦ Βρασίδου, γενομένης ἐν Μακεδονίᾳ, κατὰ τὴν γνωστὴν ἐκστρατείαν αὐτοῦ, πρὸς τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ Πελοποννησίους, καθ' ὃν χρόνον ἐπέκειτο ἐναντίον αὐτῶν ἐπίθεσις «*βαρβάρων*», ἔχει δὲ ὡς ἀκολούθως (Jones - Powell): «οὗτοι δὲ (sc. *βάρβαροι οἱ ἐπιόντες*) τὴν μέλλῃσιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν· καὶ γὰρ πλήθει ὄψεως δεινοὶ καὶ βοῆς μεγέθει ἀφόρητοι, ἥ τε διὰ *κενῆς ἐπανάσεις* τῶν ὅπλων ἔχει τινὰ δήλωσιν ἀπειλῆς». Ἡ λ. *ἐπανάσεις* εἶναι ἐκ τῶν ἀπαξ φερομένων παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ, τὸ δ' ἐξ οὗ αὕτη ρ. *ἐπανασείω* δὲν μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ ἱστορικοῦ τούτου, ἀλλ' εἶναι ἀρχαῖον, φερόμενον παρὰ τῷ Ἰπποκράτει (Περὶ ἐγκατ. ἐμβρ. 4) ἐπὶ τοῦ ἐμβρύου: «*ὅκως ἐς τὴν εὐρυχωρίην ἐπανασεισθὲν τὸ ἐμβρυον στραφῇ*»², ὡς καὶ παρὰ συγγραφεῦσι τῶν ἔπειτα χρόνων ἐπὶ μεταφορικῆς σημασίας. Ὡς δὲ ἡ παρ' Ἰππο-

1. Αἱ παρατηρήσεις αὗται εἶναι συνέχεια τῶν πρὸ ἐτῶν δημοσιευθεισῶν ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ (Σύμμεικτα φιλογικὰ, ἐν Ἀθήναις, 1949, σ. 32 κ.ἐξ.), θὰ ἀκολουθήσωσι δ' ἐν καιρῷ καὶ ἄλλαι. Δημοσιεύονται ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ ἐκδόσεως Supplementum τοῦ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένης ἀξίας Λεξικοῦ τούτου.

2. Παρετέθη τὸ παράδειγμα, καθ' ὅσον παρ' ἐρμηνευταῖς τοῦ Θουκυδίδου παλαιότεροις ἀλλὰ πᾶν ἄλλο ἢ ἀναξίους λόγον, ὡς τῷ Bloomfield (βλ. ἐκδ. Θουκυδίδου, τόμ. Β', Λονδίνον, 1830, ad loc.), ἀφίνεται νὰ νοηθῇ ὅτι τὸ ῥῆμα τοῦτο παραδίδεται τὸ πρῶτον παρὰ μεταγενεστέροις, τῷ Ἰωσήφῳ καὶ τῷ Διοδώρῳ τῷ Σικελιώτῃ.

κράτει χοῆσις τοῦ ρήματος τούτου εἶναι διάφορος τῆς τοῦ ἐξ αὐτοῦ οὐσιαστικοῦ παρὰ Θουκυδίδη, ἀναγκαῖον, πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ οὐσιαστικοῦ τούτου, νὰ στηριχθῶμεν πρῶτιστα μὲν ἐπὶ τῆς λέξεως αὐτῆς καὶ τῶν παρὰ τῷ Ἀθηναίῳ ἱστορικῷ συνεχομένων, ἔπειτα δὲ τῶν ἄλλως πως συναφῶν πρὸς αὐτήν.

Ἐπανάσεις, τοῦλάχιστον ἀρχικῶς πρὶν ἢ ἐπιτριβῇ ἡ σημασία ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν προθέσεων, πρέπει νὰ εἶναι ἢ πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὴν ἔναντι διεύθυνσιν¹ σείσις κατὰ τινα ἄχρουν οὕτως εἰπεῖν τρόπον, μὴ δηλωτικὸν ἐχθρικῆς ἢ φιλικῆς διαθέσεως². Ἐν ἐπικειμένῃ πολεμικῇ συγκρούσει « ἐπ. τῶν ὅπλων » πρέπει νὰ εἶναι ἢ πρὸς τὰ ἄνω καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀντιπάλου σείσις αὐτῶν. Ἐντεῦθεν βεβαίως εὐκόλος εἶναι ἡ μετάβασις εἰς τὴν σημασίαν τῆς πρὸς τὰ ἄνω καὶ ἑναντίον τοῦ ἀντιπάλου σείσεως τῶν ὅπλων, οὕτω δ' ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones (ἐν λ. *ἐπανάσεις*) καὶ παρὰ τισι τῶν ἐκδοτῶν τοῦ ἔργου τοῦ Θουκυδίδου, ὡς τῷ ἡμετέρῳ Μιστριώτῃ.

Ὡς πρὸς τὰ συνεχόμενα περαιτέρω πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ἐκ πρώτης ὄψεως ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ ἡ μετάβασις αὕτη δὲν εἶναι ἀπαραίτητος ὡς ἐκ τῶν ἐφεξῆς φερομένων « ἔχει *τινὰ* δήλωσιν ἀπειλῆς », τὰ ὅποια, γενομένης δεκτικῆς ἐνταῦθα τῆς μεταβάσεως ταύτης, θὰ ἔπρεπε νὰ νοηθῶσιν ὡς κατὰ τινα πλεοναστικὴν χοῆσιν εἰς δήλωσιν ἐμφάσεως παρατεθέντα. Κατὰ βάθος ἐν τούτοις ἄλλως ἔχουσι τὰ πράγματα. Τὴν ἐν ἀρχῇ τῆς περιόδου θετεῖσαν ἀποψιν περὶ τῶν « ἐπιόντων » βαρβάρων ὅτι « *τὴν μέλλουσιν μὲν ἔχουσι τοῖς ἀπείροις φοβεράν* », μάλιστα δὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ « φοβεράν » ὁ δημηγορῶν ἐπιχειρεῖ ἐνταῦθα νὰ στηρίξῃ διὰ τριῶν στοιχείων. Τὸ « *πλήθει ὄψεως* », τὸ « *βοῆς μεγέθει* » καὶ « *ἡ διὰ κενῆς ἐπανάσεις τῶν ὅπλων* » εἶναι τὰ τρία οὕτως εἰπεῖν αἷτια ἀναφερόμενα εἰς τοὺς βαρβάρους, τὸ δὲ « *δεινοί* », τὸ « *ἀφόρητοι* » καὶ τὸ « *ἔχει *τινὰ* δήλωσιν ἀπειλῆς* » εἶναι τὰ ἀντίστοιχα τούτοις αἰτιατά, συναπτόμενα πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τῶν βαρβάρων. Ἐπομένως, τὸ « *ἔχει *τινὰ* δήλωσιν ἀπειλῆς* » περιέχει νόημα ἀναγκαῖον πρὸς ἀρτίωσιν τοῦ κώλου καὶ δὲν κεῖται πλεοναστικῶς. Ὁ δ' ἐν σχέσει πρὸς τὸ *ἐπανάσεις* πλεονασμὸς αὐτοῦ εἶναι φαινόμενος μόνον, οὐχὶ δὲ πραγματικός. Ἡ σημασία τοῦ ἑναντίον ἐν τῇ λ. *ἐπανάσεις* ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν

1. Ἡ πρόθ. ἐπὶ δύναται, ὡς γνωστόν, νὰ ἔχῃ καὶ ἐν συνθέσει, ἣν σημασίαν ἔχει ἐν συντάξει, μετ' αἰτιατικῆς. Ὡς δὲ παρατηρεῖται παρὰ J. Humbert (Συντακτικὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξελληνισθὲν ὑπὸ Γ. Κουρμούλη, Ἀθῆναι, 1957, σ. 298), ἡ αἰτιατικὴ εἶναι « ἐπιδεκτικὴ τοῦ ἐμφανίζεσθαι μετὰ τῆς ἐπὶ τὰς συνήθεις ἐννοίας της — κατὰ πρῶτον λόγον τὴν τῆς διενθύνσεως ».

2. Εἶναι χαρακτηριστικὸν ὅτι κατ' ἀμφοτέρω ταῦτα κεῖται τὸ *ἐπισείω* παρὰ τῷ ἐραστῇ τῶν παλαιῶν Λοῦκιανῶ· ἐπὶ ἐχθρικῆς μὲν διαθέσεως ἐν Θ. διαλ. 19, 1 « *ἐπισείουσα τὸν λόφον ἐκπλήττει με* », ἐπὶ συγκαταθέσεως δὲ ἡ ἐπιδόκιμασις ἐν Δις κατ. 28 : « *καὶ τὸ ἐπισεῖσαι τὴν χεῖρα ἐντὸς τῶν ὄρων καὶ μικρὰ ἐπινέουσαι τῇ κεφαλῇ καὶ ἐπιστενάζαι τοῖς λεγόμενοις* ».

βαρβάρων, ἡ δὲ ἀνάλογος σημασία ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐκφράσεως « ἔχει τινὰ » κλπ. εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνεργείας τῶν βαρβάρων, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἀντιπάλους αὐτῶν. Ὁ προσδιορισμὸς « διὰ κενῆς » τοῦ ἐπανάσεισις, σημαίνων τὴν ἀπουσίαν πολεμικῆς δράσεως, εὐρίσκεται ἐν σχέσει πρὸς τὸ « μέλλουσιν » καὶ τὸ ἐν τῷ ἐπομένῳ κώλῳ ἀντίθετον αὐτῷ « προσμεῖξαι δὲ τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὰ οὐχ ὁμοῖοι », καθόλου δ' ἐντάσσεται οὐχὶ κακῶς ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐρμηνείᾳ.

Τούτοις προσθετέον ὅτι ἐν ἄλλῳ ἐκ ρήματος κινήσεως σημαντικοῦ οὐσιαστικῷ, ὁμοίως δὲ τῷ ἐπανάσεισις συνθέντῳ, ἦτοι τῷ ἐπανάστασις, εὐρίσκομεν καὶ ἀλλαχοῦ παρ' ἀρχαίοις καὶ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ αὐτῷ, ἐπὶ πολεμικῆς δὲ ἐνεργείας, μὴ ἀποτετριμμένην τὴν σημασίαν τῶν δύο προθέσεων, ὥς καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones (ἐν λ. 3) διὰ τοῦ « rising up against » γίνεται δεκτόν. Μὴ ἀποτριβῇ τῆς προθ. ἐπὶ ἀνιχνεύεται παρὰ τῷ ἡμετέρῳ ἱστορικῷ καὶ ἐν ρήμασι ἐπὶ πολεμικῆς ἐνεργείας συνθέντοις μετὰ δύο προθέσεων, ὧν πρώτη ἡ ἐπί, τοῦτο δὲ δεικνύουσι καὶ τὰ ἐν Liddell - Scott - Jones ἀντίστοιχα ἐρμηνεύματα, ὥς ἐν Θουκ. Ζ', 53 ἐπεκροθηῶ « rush out to aid »¹, ἐν Θουκ. Β', 21 ἐπέξειμι « go out against an enemy ».

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ ἐπανάσεισις ἐν τῷ θουκυδιδεῖῳ χωρίῳ διὰ τῆς πρὸς τὰ ἄνω σείσεως ἀπλῶς, ὥς ἐν Liddell - Scott - Jones (ἐν λ. κενός) διὰ τοῦ « flourishing », εἶναι προδήλως κατ' ἐπίδρασιν τῶν ὑπὸ πλείστον ἐκδοτῶν τοῦ Θουκυδίδου προβαλλομένων ἐκ τοῦ Λιβίου ΑΖ', 17, μάλιστα δὲ Ζ', 10, ἔνθα ἀναγινώσκεται : « armorum agitatio vana ». Ἡ ἐρμηνεία αὕτη δὲν ἔχει τὴν ἐπιθυμητὴν ἀριώσιν, καὶ κατὰ τὰ ἀνωτέρω καὶ καθ' ὅσον τοιαύτην ἔννοιαν ὁ συγγραφεὺς θὰ ἐξέφραζε διὰ τοῦ ἀνάσεισις. Καὶ ἡ λέξις μὲν αὕτη παραδίδεται παρὰ μεταγενεστέροις, ἀλλὰ παρὰ τῷ Θουκυδίδῃ συμβαίνουσιν ὥς πρὸς αὐτὴν τὰ ἀντίθετα τῶν ὥς πρὸς τὴν λ. ἐπανάσεισις· παραδίδεται δηλονότι παρ' αὐτῷ τὸ ρ. ἀνασεῖω, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ οὐσιαστικόν, βραχὺ δ' ἀνωτέρω, ἐν Δ', 37, ἔνθα ὁ λόγος περὶ τῶν προτάσεων τοῦ Κλέωνος καὶ Δημοσθένους πρὸς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πολιορκουμένους, ἵνα παραδοθῶσιν, ἐπιφέρεται δέ : « οἱ δὲ (sc. Λακεδαιμόνιοι) ἀκούσαντες παρήκαν τὰς ἀσπίδας οἱ πλείστοι καὶ τὰς χεῖρας ἀνάσεισαν δηλοῦντες προσέειπαι τὰ κεκηρυγμένα ». Τὸ « δηλοῦντες » κλπ., ἀναφερόμενον εἰς ἀμφοτέρω, τὸ « παρῆναι τὰς ἀσπίδας » καὶ τὸ « τὰς χεῖρας ἀνασεῖσαι », παρέχει τὴν σημασίαν τῆς πρὸς τὰ ἄνω σείσεως, ἄνευ ἐτέρας τινὸς ἐκδηλώσεως, ἣν σημασίαν εὐρίσκομεν παρὰ τῷ Ε. - Α. Bétant (Lex. thuc., τόμ. Α',

1. Τούτου ἀντίστοιχον, ἀλλ' ἀναλυτικώτερον τὸ ἐν Lexicon thucydidaem, Λονδίνον, 1824 (ἐν λ.) : « to march out against (an enemy) in support (of one's own side) ».

Γενεύῃ, 1843, ἐν λ. ἀνασείειν) περὶ τοῦ χωρίου τούτου : « sursum quassare ».

Κατὰ ταῦτα, ὡς πρὸς τὴν λ. ἐπανάσεις, καὶ τὰ παρὰ Θουκυδίδην συνεχόμενα καὶ τὰ ἄλλως πως συναφῇ προσφέρονται καλῶς πρὸς ἀρχικὴν σημασίαν, καθ' ἣν οὐδετέρας τῶν μετὰ τῆς λέξεως προθέσεων ἔχει ἐπιτριβὴ ἢ ἔννοια ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ. Οὕτως, ἐκ τῶν δύο ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell-Scott-Jones ἐρμηνευμάτων τῆς λέξεως ταύτης τὸ μὲν « brandishing against » (ἐν λ. ἐπανάσεις), ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς λέξεως, ἱκανοποιεῖ πλήρως, τὸ δὲ « flourishing » (ἐν λ. κενός), γενόμενον κατ' ἄλλην ἐπίδρασιν, εὐρίσκεται ἑλλιπῶς ἔχον.

Ἐν λ. καταπάσσω ἀναγινώσκεται : « also abs. pour out, κ. χύδην Pherecr. 168 », ἐν δὲ λ. χύδην I : « καταπάττειν χ. wholesale (opp. κοτυλίζειν, to sell by retail), Pherecr. 168 ». Καὶ ἐνταῦθα τὰ δύο ἐρμηνεύματα, καίτοι ἀναφέρονται εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον, στίχον τοῦ ἀρχαίου κωμικοῦ ποιητοῦ Φερεκράτους, εὐρίσκονται, ἂν μὴ ἐν πλήρει ἀντιφάσει, τοῦλάχιστον οὐχὶ ἐν τῇ προσηκούσῃ ἁρμονίᾳ. Ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἐρμηνευμάτων τούτων τὸ ρ. καταπάτω λαμβάνεται αὐτοτελῶς ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ « pour out », ἐπιφερομένου τοῦ « κ. χύδην » ἁπλῶς ὡς παραδείγματος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τὸ ρῆμα τοῦτο φέρεται ἐν ἀμέσῳ συναφείᾳ μετὰ τοῦ χύδην¹ ὡς σημαῖνον « wholesale », ἀντιθέτως πρὸς τὸ κοτυλίζειν, κείμενον ἐν τῇ σημασίᾳ « to sell by retail ». Εἶναι φανερόν ὅτι κατὰ τὸ πρῶτον ἐρμῆνευμα πᾶν ἄλλο ἢ δύναται νὰ ἐξυπακούηται ἢ σημασίᾳ τοῦ « wholesale ».

Ἀνάλογα παρατηροῦνται ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell-Scott-Jones καὶ ὡς πρὸς τὴν σημασίαν τοῦ ρ. κοτυλίζω ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ. Παρὰ τὰ ἐν λ. χύδην, ὡς ἀνωτέρω, καθ' ἃ τὸ κοτυλίζειν φέρεται ὡς ἀντίθετον πρὸς τὸ « καταπάττειν χύδην », σημαῖνον δὲ « to sell by retail », ἀναγινώσκεται ἐν τῷ αὐτῷ ἐν λ. κοτυλίζω : « sell by retail, opp. ἀθρόα πιπράσκειν, Arist. Oec. 1347^b 8 cf... : metaph., μὴ δὲν κ., ἀλλὰ καταπάττειν χύδην Pherecr. 168 ». Ἡ ἀντίφασις φαίνεται, ἀλλὰ δὲν εἶναι διπλῇ, καθ' ὅσον τὰ φερόμενα ὡς ἀντίθετα τῷ κοτυλίζειν, ἦτοι τὸ « ἀθρόα πιπράσκειν » (ἐν λ. κοτυλίζω) καὶ τὸ « καταπάττειν χύδην » (ἐν λ. καταπάσσω), εἶναι βεβαίως διάφορα καθ' ἑαυτά, φέρονται δὲ ὡς τὰ μόνα ἐν τοῖς λήμμασι τούτοις ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὴν αὐτὴν τῷ κοτυλίζειν ἀποδιδομένην σημασίαν, τὴν τοῦ « to sell by retail », ὅμως ἐνταῦθα λαμβάνονται οὐχὶ ἀπολύτως, ἀλλ' ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἐν οἷς ἐντάσσονται χωρίοις συνεχόμενα, τὰ χωρία δὲ ταῦτα εἶναι διάφορα. Ἡ πραγματικὴ ἀντίφασις εἶναι ὅτι προκειμένου περὶ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ

1. Τὸ ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἐρμηνευμάτων « abs.(olutely) » εἰσάγει διαστολὴν πρὸς ἀμέσως πρότερον μνημονευομένην χρῆσιν τοῦ ρήματος τούτου μετὰ δοτικῆς, δὲν ἀναφέρεται δὲ εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος συνάφειαν.

« Pherecr. 168 », τὸ *κοτυλίζειν* ἐν μὲν τῇ λ. *χύδην* παριστάται σημαῖνον « to sell by retail », ἐν δὲ τῇ λ. *κοτυλίζω* λαμβάνεται μεταφορικῶς, τῆς σημασίας τοῦ « to sell by retail » ἀποδιδομένης ἀμέσως μὲν εἰς « Arist. Oec. » 1347b 8, ἐμμέσως δὲ εἰς ἄλλα χωρία.

Εἶναι κατὰ ταῦτα σαφές ὅτι τὰ περὶ τοῦ *καταπάττειν* μετὰ τοῦ *χύδην* καὶ τὰ περὶ τοῦ *κοτυλίζειν* φερόμενα ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones δὲν δύνανται νὰ ἔχωσιν ὕγιῶς κατὰ πάντα. Ἰδωμεν νῦν τί περὶ τούτων δύναται νὰ ὑποστηρικθῇ ὥς τὸ ὀρθότερον καί, εὐκαιρίας δοθείσης, πόθεν αἱ ἀντιφράσεις αὗται.

Πρέπει νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι τὸ πρῶτον τούτων δὲν εἶναι εὐχερὲς δι' ἄλλα τε καὶ διότι αἱ ἀμφισβητουμένης σημασίας λέξεις, τὰ ρ. *καταπάτω*, *κοτυλίζω*, καὶ τὸ ἐπίρρ. *χύδην* εὐρηνται ἀνωτέρω ἐν μεμονωμένῳ στίχῳ, οὗτω δὲ ἢ ἐκ τῶν συνεχομένων, πολλάκις σφζουσα, πρὸς ἐρμηνείαν ἐπικουρία δὲν εἶναι ἐνταῦθα δυνατή. Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας λεξικογραφικὸν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος παρατήρημα κτῆται σπουδαιότητα κατὰ τοσοῦτον μείζονα, καθ' ὅσον καλῶς ἐνδέχεται ὁ γράψας τοῦτο νὰ εἶχεν ὑπ' ὄψιν μὴ σφζόμενα σήμερον συνεχόμενα. Τὸ ἐκ τοῦ Πολυδεύκου (Ζ', 194 κ. ἐξ. Bethe) παρατήρημα τοῦτο παραθέτομεν ὁλόκληρον: « καὶ τὸ *κοτυλίζειν* εἴρηται μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ μέρος *πιπρασκομένων* ἀλλ' οὐκ ἀθρόως, ὥσως δὲ *καταχρωμένων* τῶν λεγόντων, ὥσπερ καὶ τὸ *καπηλεύειν*, οὕτω καὶ τὸ *πιπράσκειν* λέγουσιν ἴδιον δ' ἂν εἴη τῶν τὸν οἶνον *πιπρασκόντων*. καὶ Φερεκράτης (I p. 197. 188 Κο) μὲν εἴρηκε

μηδὲν κοτυλίζειν, ἀλλὰ καταπάττειν χύδην,

Ἀριστοφάνης δὲ (fg 683)

κιονάντες γὰρ τὴν πόλιν ἡμῶν κοτυλίζετε τοῖσι πένησιν.

ὅτι μέντοι οἱ (γρ. ἡ) *κοτύλη* καὶ *ὕγρῳ* ἦν καὶ *ξηρῳ* μέτρον, *Θουκυδίδης* (VII 87. 2) ἀρκεῖ εἰπὼν *κοτύλην ὕδατος καὶ δύο κοτύλας σίτου*. »

Κατὰ ταῦτα, τὸ ρ. *κοτυλίζω* δυνατόν μὲν « *ιδίᾳ* » νὰ λέγηται περὶ τοῦ πωλουμένου οἴνου, εὐρίσκεται δ' ἐν χρήσει ἐν τῷ λόγῳ « καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν κατὰ μέρος *πιπρασκομένων* ἀλλ' οὐκ ἀθρόως ». Ὅμως ἐν τῇ χρήσει ταύτῃ τὸ *πιπράσκειν*, ὥς καὶ τὸ *καπηλεύειν*, ἐνδεχομένως κεῖται οὐχὶ κυριολεκτικῶς ἀλλὰ κατὰ κατάχρησιν: « ὥσως δὲ *καταχρωμένων* τῶν λεγόντων, ὥσπερ καὶ τὸ *καπηλεύειν*, οὕτω καὶ τὸ *πιπράσκειν* λέγουσιν »¹. Τοιαύτη κατάχρησις εἶναι νοητὴ περὶ τῶν δύο ἐν τῷ λεξικογραφικῷ παρατηρήματι στίχων. Οὕτως, ἐν αὐτοῖς τὸ *κοτυλίζω* καταντᾷ νὰ σημαίνει: παρέχω *κοτυληδόν*, κατὰ μικράς,

1. Τὰ ῥήματα ταῦτα, τὸ *καπηλεύω* καὶ τὸ *πιπράσκω*, δὲν εὕρομεν συναπτόμενα κατὰ κατάχρησιν παρὰ τῷ Διοσκουρίδῃ, παραλλήλως δὲ φέρονται πολλαχοῦ παρ' αὐτῷ, οἷον Ζ', 8: « *πιπράσκειν... καπηλεύειν* », Ζ', 9: « *τὰ *πιπρασκόμενα*, τὰ *καπηλευόμενα*... καὶ *κεκαπήλευται* τὰ *πραθέντα* καὶ *πέπρωται* καὶ *ἐκπέπρωται* λέγοις ἄν.* »

προδῆλως δὲ δυσαναλόγους πρὸς τὴν περίπτωσιν ποσότητος, ἥτοι παρέχω μετ' αὐτοῦ φειδοῦς. Ἐκ τοῦ τελευταίου ἑδαφίου τοῦ λεξικογραφικοῦ παρατηρήματος, καθ' ὃ ἡ κοτύλη ἦτο μέτρον « καὶ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν »¹, φαίνεται οὐχὶ αὐτοπος ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ μὲν τῶν δύο στίχων νοεῖται κείμενος ἐπὶ ὑγρῶν, ὁ δ' ἐπὶ ξηρῶν. Δοθέντος δὲ ὅτι ὁ δεύτερος στίχος δι' ἄλλα τε καὶ τὸ *κιρνάντες*² νοεῖται μᾶλλον ἐπὶ ὑγρῶν, ἔπεται ὅτι ὁ πρῶτος πρέπει νὰ ἀναφέρηται μᾶλλον εἰς τὰ ξηρά, τοῦτο δὲ καὶ τὸ *καταπάτειν*³ ὑποδεικνύει. Ἡ παρὰ τῷ Διοσκουρίδῃ ἐνταῦθα σειρὰ μνείας, πρῶτον τῶν ὑγρῶν, τῶν ξηρῶν ὕστερον, ἐρμηνευτέα ἐκ τῆς ἐν τῷ ἀκολουθοῦντι θουκυδιδεῖ χωρίῳ ἀντιστοιχοῦ, συνήθως δὲ φερομένης, σειρᾶς, αὕτη δ' ἐν σχέσει πρὸς τοὺς δύο στίχους παρῇ σχῆμά τι χιαστόν.

Μεταφορικὴν χρῆσιν προβάλλει τὸ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (ἐν λ. *κοτυλίζω*) « metaph » καὶ ἡ ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones (ἐν λ. ἐπίσης *κοτυλίζω*) ὁμοία βραχυγραφία, δι' ἧς εἰσάγονται οἱ ἐν αὐτοῖς παρατιθέμενοι δύο ἀνωτέρω στίχοι⁴. Ἀλλ' ὅτι ἐν τῷ πρώτῳ τῶν λεξικῶν τούτων ἡ τοιαύτη χρῆσις πρέπει νὰ ἀναφέρηται ἀμέσως εἰς τὸ *κοτυλίζω*, οὐχὶ δὲ εἰς τὸ *πιπράσκω*, δηλοῖ τὸ ἐν αὐτῷ ἐρμήνευμα : « et de aliis quae non acervatim, sed particulatim venduntur », ἐφ' οὗ στηρίζεται τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones περὶ τοῦ αὐτοῦ ρήματος « to sell by retail » κυριολεκτικῶς τε καὶ μεταφορικῶς. Ἐκ τοῦ ἐρμηνεύματος τούτου τοῦ

1. Περὶ τῆς τοιαύτης χρήσεως τῆς κοτύλης ὁ Διοσκουρίδης γράφει καὶ ἀλλαχοῦ (Δ', 168 κ. Γ', 113), ἐπικαλούμενος τὴν αὐτὴν μὲν ἐκ τοῦ Θουκυδίδου μαρτυρίαν ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν χωρίων τούτων, ἄλλα δ' ἐν τῷ πρώτῳ : « ὥς πολλὰ γόθεν ἢ κωμῶδία ὑποδηλοῖ ».

2. Περὶ τούτου παρατηρεῖται δυσαρμονία ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones, ἔνθα ἀναγινώσκεται *κιρνάντες* μὲν ἐν λ. *κιρνάω*, *κίρναντες* δ' ἐν λ. *κοτυλίζω*. Τὸ προφανὲς ἀβλέπημα δὲν διορθοῦται ἐν add. et corrig.

3. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ φερεκρατεῖ στίχῳ εὐρίσκεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (ἐν λ. *κοτυλίζω*) *καταπάτειν* ἀντὶ *καταπάειν*, κατὰ τινα, ὥς φαίνεται, ἀνάγνωσιν. Καὶ παρὰ Th. Cock (CAF, τόμ. Α', Λειψία, 1880, σ. 197), καθ' ὃν παρὰ Bethe ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκδόσει τοῦ Διοσκουρίδου, καὶ παρὰ J. M. Edmunds (The fragments of attic comedy, τόμ. Α', Leiden, 1957, σ. 272) φέρεται ἐνταῦθα *καταπάτειν*. Τὸ *καταπάτειν* τοῦτο ἐν τῷ Θησαυρῷ ἐνδέχεται νὰ μὴ εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν ἐν τοῖς μνημονευθεῖσι λήμμασι τοῦ Λεξικοῦ Liddell - Scott - Jones δυσαρμονίαν. Ὡς εἰκός, ἐν τῷ Θησαυρῷ οὐδὲν ἀναγινώσκεται περὶ τοῦ φερεκρατείου στίχου ἐν λ. *καταπάσσω*.

4. Κατάχρησις καὶ μεταφορὰ δὲν εἶναι, ὥς γνωστόν, κατὰ πάντα τὸ αὐτό, καθ' ὅσον ἐν τῷ πρώτῳ τῶν λεκτικῶν τούτων τρόπων ἀναγκαιῶς ὑπόκειται ἀποτροβὴ τῆς κατὰ τὸ ἔτυμον σημασίας τῆς λέξεως, ἐντεῦθεν δ' ἀπόκλισις ἀπ' αὐτῆς. Σημειωτέον ὅτι τὰ περὶ τὰς συναφεῖς πρὸς τοὺς τρόπους τούτους λέξεις δὲν φέρονται ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones μετὰ τῆς ποθητῆς ἀντιστοιχίας, ἀλλὰ περὶ τούτων ἴσως πλείονα ἀλλαχοῦ.

Θησαυροῦ προκύπτουσι δυσχέρειαι πολλαί, γεννᾶται δὲ ἡ ἀπορία πῶς εἶναι δυνατόν ἐκ τοῦ παρὰ τῷ Διοσκουρίδῃ ἐρμηνεύματος, καθ' ὃ μάλιστα τὸ τοῦ Θησαυροῦ, περιέχον αὐταῖς λέξεσι φράσιν αὐτοῦ, τὴν καὶ ἐν λατινικῇ ἀνωτέρω μεταφράσει, νὰ μὴν τύχη τῆς δεούσης προσοχῆς τὸ μέρος : « *Ἰσως δὲ καταχρωμένων τῶν λεγόντων, ὥσπερ καὶ τὸ καπηλεύειν, οὕτω καὶ τὸ πιπράσκειν λέγουσιν* », δοθέντος ὅτι τὸ *πιπράσκω* ἐν τῷ παρατηρηματι τοῦ Διοσκουρίδου ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐννοίας τοῦ *κοτυλίζω*.

Ἐπὶ τούτοις ἐνδέχεται νὰ προβληθῇ τὸ ἐν *AB* (σ. 46, στ. 14) ἐκ τοῦ Φρυνίχου (Σοφ. προπαρασκ., ἐκδ. De Borries, σ. 79, ἐν λ. *κοτυλίζειν*) ἐρμήνευμα : « *σημαίνει κατ' ὀλίγα πιπράσκειν καὶ μικρά* », μνεῖα δὲ ἀμφοτέρων τῶν ἔργων τούτων γίνεται ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου. Πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι τὸ ἐρμήνευμα τοῦτο δὲν εἶναι κατὰ κατάχρησιν ὡς πρὸς τὸ ρ. *πιπράσκω*. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν δύναται νὰ συμβιβασθῇ πρὸς τὸ *χύδην* τοῦ φρεκρατείου στίχου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ τῷ Θησαυρῷ παρεχόμενον ἐρμήνευμα τοῦ ἐπιρρήματος τούτου ἐν τῷ ἡμετέρῳ χωρίῳ¹, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ἐξεταστέον ἐφεξῆς τί δύναται νὰ σημαίνει τὸ *χύδην* ἐν τῷ φρεκρατείῳ στίχῳ. Καὶ ἐν πρώτοις τί περὶ αὐτοῦ παρέχεται ἐκ τοῦ Διοσκουρίδου. Ἐκ τῶν τεσσάρων παρ' αὐτῷ χωρίων, ἐν οἷς τὸ ἐπιρρήμα τοῦτο, δύο παρέχουσι μνεῖαν ἀπλὴν αὐτοῦ (Γ', 119, Γ', 144), τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἐκφρασιν, ἥτοι Α', 52 : « *τῶν ἀγαθῶν χύδην κειμένων* », καὶ Γ', 175 : « *χύδην δαπανᾶν* ». Κυριολεκτικῇ ἐνδέχεται νὰ εἶναι ἡ σημασία ἐν Γ', 144 μόνον, ἔνθα τὸ *χύδην* παραφέρεται πρὸς τὸ *θύδην*, τὶς δὲ ἀκριβέστερον εἶναι ἡ σημασία ἐν τοῖς λοιποῖς χωρίοις δεικνύουσι τὰ παραλλήλως φερόμενα ἥτοι ἐν Γ', 119 τὸ *χύδην* τίθεται μετ' ἐπιρρήματα, ὡς τὸ *δαψιλῶς* καὶ *ἀφθόγως*, ἐν δὲ Α', 52 ἡ σχετικὴ ἐκφρασις εὐρίσκεται μετὰ τὴν « *ἀφθόνων ὄντων τῶν ἀναγκαίων* », πρὸ δὲ τῆς « *εὐπραγίας οὔσης περὶ τὴν ἀγοράν* », τέλος δ' ἐν Γ', 175 εἶναι πρόδηλος τίς ἡ μὴ κυριολεκτικὴ σημασία τοῦ *χύδην*. Κατὰ ταῦτα, παρὰ τῷ Διοσκουρίδῃ ἢ μὴ κυριολεκτικὴ σημασία τοῦ ἐπιρρήματος τούτου δὲν δύναται νὰ ἀπέχη τῆς τοῦ *ἀφθόγως*. Τούτοις ἀνάλογα τὰ ἐξ ἄλλων παλαιῶν λεξικογράφων : παρὰ τὸ ἐκ τοῦ Ἡσυχίου καὶ τοῦ Σουΐδα (ἐν λ.) κυριολεκτικὸν ἐρμήνευμα *κεχμμένως*, ἔχομεν ἐκ τοῦ πρώτου περαιτέρω « *ἀθρόως... σωρηδόν, δαψιλῶς* ». Τὰ ἐκ τῶν παλαιῶν λεξικογράφων περὶ τοῦ *χύδην* παραδιδόμενα ταῦτα καλῶς προσφέρονται πρὸς τὰ παρεχόμενα ἐκ συγγραφέων, ὡς τοῦ ἀρχαίου Ἱπποκράτους (Ἐπιστ. 3), μάλιστα δὲ ἄλλων, οἱ ὅποιοι δὲν ἀνή-

1. Περαιτέρω δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἡ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐκδόσει τῆς Σοφιστικῆς προπαρασκευῆς τοῦ Φρυνίχου ἀναγραφὴ « Pherecr. fr. 168 ; Aristoph. fr. 683 », ὡς τῶν μόνων δὲ παραπομπῶν, ἄγει εἰς ἄτοπον, καθ' ὅσον ναὶ μὲν τὸ *κοτυλίζω* παραδίδεται ἐν τοῖς ἡμετέροις στίχοις μόνοις, ἀλλὰ τὸ παρεχόμενον ἐρμήνευμα τοῦ ῥήματος τούτου φαίνεται ἀλλαχού ἢ ἐν τοῖς σφριζόμενοις τούτοις στίχοις εὐσταθοῦν.

κουσι μὲν εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους, ἀλλὰ πάντως καὶ γλωσσικῶς δὲν εἶναι ἀμελητέοι· οὕτως, παρὰ τῷ Θεοφράστῳ (Φ. Αἰτ. Δ', 13, 7) ἀναγινώσκεται : « ὅταν (sc. ὁ οἶτος) εἰς τὰ οἰκία τεθῇ χύδην », παρὰ δὲ τῷ Πολυβίῳ (ΙΕ', 14, 2) : « χύδην ἔρριμένων ὀπλων ». Διδακτικὰ ἐπὶ τούτοις εἶναι ἄλλα τε καὶ τὰ παρὰ τῷ Αἰλιανῷ (Π. ἱστ. ΙΓ', 1) : « ὕδατα... χύδην καὶ ἀφθό- νως ἀπέρρει », ἔνθα τὸ χύδην παραφέρεται πρὸς τὸ ἀφθότως.

Δύο τινὰ νῦν εἶναι ἀξιοπαρατήρητα. Πρῶτον ὅτι δὲν εὐρίσκομεν τὸ ἐπίρρημα τοῦτο παραδιδόμενον αὐτοτελῶς ἢ ἐν ἐκφράσει τινὶ ἐπὶ πωλήσεως χονδρικῆς. Δεύτερον ὅτι ἡ λ. *χύμα*, ἐκ τοῦ *χέω* ὡς καὶ τὸ *χύδην*¹, ἢ ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων παραδιδόμενη ἔν τινι σημασίᾳ τοῦ κεχυμένου εἶναι², φέρεται πολλάκις ἐν ἐκκλησιαστικοῖς κειμένοις ἐν ἐπιρρηματικῇ χρήσει καὶ σημασίᾳ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ « μετὰ μέλους », εἰς δήλωσιν τῆς ἀπλῆς ἀναγνώσεως³, εὐρίσκεται δ' ἐν ποιᾷ τινι, ὡς νομίζομεν, ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ *χύδην* παρ' Ἀριστοτέλει (Ῥητ. 1409b 7, Freese παρὰ Loeb) : « τὰ μέτρα πάντες μνημονεύουσι μᾶλλον τῶν χύδην », ἔνθα τὰ *χύδην*, ἀντιφερόμενα πρὸς τὰ *μέτρα*, κατὰ τὸ Λεξικὸν Liddell-Scott-Jones καὶ τὸν Freese ἀποδοτέα « in unfettered language ». Προσθετόν ὅτι ἀμφοτέραι, ἢ τε ὀνοματικῇ καὶ ἐπιρρηματικῇ, χρήσεις τῆς λέξεως ταύτης σφύζονται ἐν τῇ λαλουμένῃ τόσον κυριολεκτικῶς ὅσον καὶ μεταφορικῶς, εἶναι δὲ χαρακτηριστικόν ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ λέξις δὲν κεῖται ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ πωλεῖν χονδρικῶς, καίτοι συχνότατα αὕτη χρησιμοποιεῖται ἐπὶ πωλουμένων ἐμπορευμάτων. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ λέξις σταθερῶς τίθεται εἰς δήλωσιν τοῦ πωλεῖν χύδην, κατὰ τὴν ἀρέσκουσαν δηλονότι τῷ ἀγοράζοντι, οὐχὶ δὲ τὴν ὠρισμένην ἐν δοχείοις ἢ κυτίοις, ποσότητα, οἷον *κρασί χύμα*, *πιπέρι χύμα*, κατὰ διαστολὴν πρὸς τὸ ἐν ἐσφραγισμέναις φιάλαις τὸ πρῶτον, πρὸς τὸ ἐν κλειστοῖς κυτίοις τὸ δεύτερον, ὠρισμένης δὲ ἀμφοτέρα περιεκτικότητος.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, περὶ τοῦ *χύδην* ἐν τῷ φερεικρατέῳ στίχῳ σημασία τοῦ χονδρικῶς ἐπὶ πωλουμένου εἰδῶν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ὡς ἀστήρι-

1. Τὸ *χύμα* πρέπει νὰ εἶναι παράλληλος τύπος πρὸς τὸ *χεῦμα*, ἔχομεν δηλαδὴ ἐκ τοῦ *χέω* : *χεῦμα* - *χύμα* κ. *χύδην*, ὡς ἔχομεν ἐκ τοῦ *ῥέω* : *ῥεῦμα* - *ρύμα* κ. *ρύδην*. Σημειωτέον ὅτι παρ' Ἡσυχίου ἀναγινώσκονται λήμματα *χεῦμα* κ. *χύμα*, ἐπὶ τῆς αὐτῆς δὲ πρώτης σημασίας *ῥεῦμα*. Τούτοις παραβλητέα τὰ παρὰ Διοσκουρίδῃ (Σ', 144), μνημονευθέντα δὲ ὡς φερόμενα παραλλήλως *χύδην* - *ρύδην*. Ἐνδεικτικὰ τῆς ταχείας ἐπικρατήσεως τοῦ τύπου *χύμα* εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἤδη *χυλός*, *χυμός*, *χυτός*, τοῦτο παράλληλον πρὸς τὸ *ῥυτός*, *χυτικός* καὶ τὰ μεταγενέστερα ἤδη *χυμάτιον*, *ἀνάχυμα*, *ἔγχυμα*, *ἐγχυμα- τίζω*, *παρέγχυμα* κ. ἄλλ.

2. Οὕτως ἐν ΠΑ 2 Μακκ. 2, 24.

3. Βλ. πλείονα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (ἐν λ. *χύμα*, στ. 1772), ἔνθα καὶ ἐκ τοῦ Εὐχολογίου : « λέγειν τοὺς στίχους, οὐ μετὰ μέλους, ἀλλὰ *χύμα* », ἥτοι « sine cantu ac modulatione », ἀντιστοιχῶς δ' ἐν Sophocles (ἐν λ.) : « reading in the usual manner ».

κτος, νὰ γίνῃ δὲ δεκτὴ ἡ τοῦ (κεχυμένως, ἄνευ τινὸς μέτρου) ἀφθόνως, ἡ γενικώτερον πρὸς τὰ ἐρμηνεύματα τῶν παλαιῶν λεξικογράφων καὶ τὴν ἐν τῇ γλώσσῃ ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων μέχρι σήμερον ἄμεσον ἢ καὶ ἔμμεσον παράδοσιν ἔχουσα προσφυῶς, εἰδικώτερον δὲ καλῶς συναπτομένη πρὸς τὸ *καταπάτιω* ἐν ἐκφράσει δηλοῦσῃ ἀντίθετα πρὸς τὸ *κοτυλίζω*, ὡς τοῦτο ἄνω-τέρω ἡρμηνεύθη.

Τὸ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου (ἐν λ. *χύδην*) ἐρμήνευμα, καθ' ὃ τὸ ἐπίρρημα τοῦτο ἐν τῷ φρεκρατείῳ στίχῳ λέγεται περὶ πραγμάτων «*quae cumulatim et sine ordine profunduntur aut projiciuntur*», ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ ἐν τῷ παρόντι μελετήματι ἄνωτέρῳ δοθέν¹, ἀλλ' εὐρίσκεται ἐν πλήρει δυσαρμονίᾳ πρὸς τὸ ἐν τῷ αὐτῷ Λεξικῷ περὶ τοῦ αὐτοῦ στίχου εἰς τὸ *κοτυλίζειν* ἀναφερόμενον, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν δὲ παρατεθέν, καθ' ὃ τὸ ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones «*to sell by retail*». Τὸ περὶ τοῦ *χύδην* ἐρμήνευμα τοῦτο τοῦ Θησαυροῦ δὲν ἔλαβον, ὡς εἰκάζεται, ὑπ' ὅσιν οἱ γράψαντες ἐν τῷ Λεξικῷ Liddell - Scott - Jones, δεχθέντες δὲ τὸ περὶ τοῦ *κοτυλίζειν*, ἡρμήνευσαν (ἐν λ. *χύδην*) τὸ «*καταπάτιειν χύδην*» τοῦ φρεκρατείου στίχου «*wholesale*», παριδόντες τὸ ἐν λ. *καταπάσσω* προηγουμένως δοθὲν ὑπ' αὐτῶν περὶ τοῦ ῥήματος τούτου ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ ἐρμήνευμα «*also abs. pour out, κ. χύδην*».

Θ. Σ. ΤΖΑΝΝΕΤΑΤΟΣ

1. Σημειωτέον ὅτι ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Στεφάνου τὸ «*cumulatim*» φέρεται ἐπίσης ἐν ἀρχῇ τοῦ λήμματος *χύδην* ὡς ἐρμήνευμα, παραλλήλως δὲ πρὸς τὸ «*copiose*».